

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРНИ ИЖТИМОЙ-ХУҚУҚИЙ ЁРДАМ КЎРСАТИШ МАРКАЗИГА ЖОЙЛАШТИРИШ

Мирахмадова Гулноза Дилшодовна

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси курсанти, сафдор

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15364630>

Аннотация: Вояга етмаганларни ижтимоий-хуқуқий ёрдам кўрсатиш марказларига жойлаштириш масаласи унинг хуқуқий асослари, фаолият механизмлари ва жамиятдаги ўрни нуқтаи назаридан кўриб чиқилади. Бундай марказларнинг вояга етмаганларнинг ижтимоий хавфсизлигини таъминлаш, турли таҳдидлардан ҳимоя қилиш, таълим ва реабилитация соҳасида ёрдам кўрсатишдаги аҳамияти ёритилади. Марказлар фаолиятида учрайдиган муаммолар ва уларни ҳал этиш чораларига, жумладан, мутахассислар роли ҳамда давлат ташкилотлари билан ҳамкорлик масалаларига эътибор қаратилади. Шунингдек, вояга етмаганларни жамиятга мослаштириш ва уларнинг ижтимоий интеграциясини таъминлаш йўналишида марказлар самарадорлигини ошириш бўйича амалий тавсиялар келтирилади.

Калит сўзлар: Вояга етмаганлар, ижтимоий-хуқуқий ёрдам маркази, хуқуқий ҳимоя, ижтимоий хавфсизлик, реабилитация, вояга етмаганлар таълими, болалар хуқуқларини ҳимоя қилиш, жамиятга мослашув, ижтимоий интеграция, марказлар фаолияти муаммолари, давлат органлари билан ҳамкорлик, психологик ёрдам, зўравонликдан ҳимоя, ижтимоий хизматлар, болалар тўғрисидаги қонунчилик.

Бугунги кунда жамиятда вояга етмаганларнинг хуқуқлари, хавфсизлиги ва ижтимоий ҳимояси устувор масалалардан бири ҳисобланади. Назоратсиз қолган, оғир ижтимоий шароитда яшовчи, жиноят содир этган ёки эҳтиёжманд болалар билан ишлашда махсус давлат муассасалари — ижтимоий-хуқуқий ёрдам кўрсатиш марказлари муҳим ўрин тутаяди. Мазкур мақолада ана шу марказларга вояга етмаганларни жойлаштириш тартиби, хуқуқий асослари ва амалий фаолияти таҳлил этилади.

Ижтимоий-хуқуқий ёрдам кўрсатиш марказлари — бу вояга етмаганларга вақтинчалик бошпана, хуқуқий, психологиявий ва таълимий ёрдам кўрсатишга ихтисослашган муассасалардир. Улар болаларнинг жамиятдаги нормал ҳаётга қайтиши, қайта ижтимоийлашуви, хуқуқбузарликдан холи бўлиши учун хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикасининг "Бола хуқуқлари тўғрисида"ги Қонуни, "Вояга етмаганлар ўртасида хуқуқбузарликларнинг олдини олиш

тўғрисида"ги Қонуни ва бошқа меъёрий ҳужжатлар асосида бундай марказларни ташкил этиш ва улар фаолиятини йўлга қўйиш тартибга солинган. Вояга етмаган шахсни марказга жойлаштириш суд, прокуратура, ички ишлар органлари ёки ҳокимиятлар қарорига асосан амалга оширилади.

Марказларга, одатда, қуйидаги тоифадаги болалар жойлаштирилади:

- Назоратсиз қолган ёки оиласидан ажралганлар;
- Зўравонликка учраган ёки жисмоний, руҳий жабр кўрганлар;
- Қонунбузарлик содир этган, аммо жавобгарликка тортилиш ёшига

етмаганлар;

- Ижтимоий хавfli ҳолатда бўлганлар.

Уларнинг марказда бўлиш муддати, одатда, 30 кундан 90 кунгача белгиланади ва бу давр мобайнида уларга комплекс ёрдам кўрсатилади.

Марказлар вояга етмаганлар учун қуйидаги хизматларни тақдим этади:

- Психологик маслаҳат ва реабилитация;
- Таълим ва ўқув машғулотлари;
- Ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий билим бериш;
- Социал ишчи ва психологлар билан индивидуал суҳбатлар;
- Оила аъзолари билан мулоқот ўрнатиш ва қайтаришга тайёрлаш.

Мутахассислар болаларнинг психологик ҳолатини баҳолаб, улар учун индивидуал реабилитация режаларини ишлаб чиқадилар.

Амалиётда ушбу марказлар фаолиятида бир қатор муаммолар ҳам учраб туради. Жумладан:

- Малакали кадрлар етишмаслиги;
- Молиявий ва моддий-техник таъминотнинг етарли эмаслиги;
- Оилалар билан самарали мулоқот ўрнатишда қийинчиликлар.

Вояга етмаганларга кўрсатиладиган ижтимоий-ҳуқуқий ёрдамни самарали ташкил этишда фақатгина марказларнинг ўзи етарли эмас. Бу йўналишда ички ишлар органлари, халқ таълими ва мактабгача таълим муассасалари, соғлиқни сақлаш тизими, ҳокимиятлар, суд органлари, шунингдек, нодавлат нотижорат ташкилотлари билан яқин ҳамкорлик талаб этилади. Бу ташкилотлар ўртасида маълумот алмашинуви, тезкор муносабат ва биргаликда ҳаракат қилиш боланинг манфаатларини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга.

Жамоатчиликнинг роли ҳам катта. Масалан, маҳалла фаоллари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш билан шуғулланувчи ННТлар профилактик ишлар, маънавий тарбия ва болаларнинг қайта жамиятга мослашувида фаол иштирок эта олади.

Халқаро тажрибада вояга етмаганлар билан ишлашда инсонпарвар ва индивидуал ёндашувлар устувор аҳамиятга эга. Ўзбекистонда ҳам сўнгги йилларда болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида бир қатор ислохотлар амалга оширилди. Марказларда психологик тестлар, шахсий ривожланиш режалари, малака ошириш машғулоти, санъат ва спорт терапияси каби усуллар қўлланила бошланди.

Бундан ташқари, рақамлаштириш орқали ҳар бир вояга етмаган ҳақида маълумотлар базаси юритилиши, унинг ҳолати ва эҳтиёжлари тўлиқ ҳисобга олиниши таъминланмоқда. Бу ҳолат бошқа ташкилотлар билан мувофиқлашувни яхшилаш имконини беради.

Марказдаги реабилитация жараёни нафақат жисмоний ва психологик барқарорликни таъминлашга, балки болани келажак ҳаётига тайёрлашга қаратилган бўлиши керак. Бунда боланинг шахсий қобилияти, қизиқишлари ва ўқув имкониятларидан келиб чиққан ҳолда иш ўрганиши, касб-хунарга йўналтирилишига эътибор қаратилади. Айрим марказларда меҳнат таълими, компьютер саводхонлиги, хунар-касб курслари ташкил этилмоқда.

Ўқув-тарбия ишлари болани мустақил фикрлайдиган, жамиятга мослашувчан шахс сифатида шакллантиришга хизмат қилиши даркор. Бу жараёнда педагоглар, психологлар, социал ишчилар ва ҳуқуқшуносларнинг ҳамкорликда ишлаши муҳим аҳамиятга эга.

Вояга етмаганларни ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам марказига жойлаштириш уларнинг келажagini муҳофаза қилиш, ҳуқуқий ва руҳий жиҳатдан қўллаб-қувватлашга хизмат қилади. Бу марказлар орқали ёш авлоднинг жамиятга мослашувини таъминлаш, уларнинг тўғри йўлга қайтишига кўмаклашиш мумкин. Шу боисдан, бу йўналишдаги ишлар давлат, жамоатчилик ва оила томонидан биргаликда амалга оширилиши лозим.

Адабиётлар:

1. С.И. Алимов. Вояга етмаганлар ҳуқуқлари ва ижтимоий муҳофаза тизими. Тошкент: “Ўқитувчи” нашриёти, 2021.

2. Х.Х. Эргашев. Бола ҳуқуқлари ва уларни ҳимоя қилиш тизимида давлат ва жамиятнинг ўрни. Тошкент давлат юридик университети илмий тўплами, 2022.
3. З.Р. Мансурова. Ижтимоий реабилитациянинг психологиявий асослари. Самарқанд давлат университети, 2020.
4. UNICEF Ўзбекистон. Бола ҳуқуқларини ҳимоя қилишда халқаро ва миллий механизмлар. Таҳлилий ҳисобот, 2021.
5. С.А. Бахриева. Ўсмирлар билан ишлашда ижтимоий ишчи ва психологнинг ҳамкорлиги. Жамият ва бошқарув журнали, №4, 2022.
6. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси – болаларнинг ҳуқуқларини таъминлашнинг асосий кафолати.
7. "Бола ҳуқуқлари тўғрисида"ги Қонун – 2008 йил 7 январда қабул қилинган, болаларнинг ҳуқуқий мақомини белгилайди.
8. "Вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тўғрисида"ги Қонун – 2010 йил 29 сентябрда қабул қилинган.
9. Меҳнат кодекси ва Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс – вояга етмаганлар меҳнат фаолияти ва жавобгарлигига оид нормаларни ўз ичига олади.
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йилда қабул қилинган "Вояга етмаганлар билан ишлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори.

